

ЗЛИТТЯ ТА ПОГЛИНАННЯ В ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ

У статті розглянуто сутність та типи процесів злиття та поглинання компаній в Україні. Надано характеристики та визначено мотиваційні засади та фінансову результативність об'єднаних процесів для учасників бізнес-альянсу, держави та оточуючого ринкового середовища. Визначені сучасні особливості, тенденції та напрями подальшого розвитку процесів злиття і поглинання в аграрній галузі України.

Ключові слова: злиття, поглинання, інтеграція, інтеграційні аграрні формування, аграрна галузь, агропромислове виробництво, фінансові ресурси, гармонізація, конкурентоспроможність.

Реформування аграрної галузі України супроводжується трансформаційними перетвореннями в аграрній економіці, важливу складовою яких виступають об'єднані процеси. У розв'язанні економічних проблем аграрної сфери важливого значення набувають інтеграційні засади об'єднаних процесів, які характеризуються утворенням та функціонуванням нових формувань, що є більш адаптованими до сучасного ринкового середовища. Формування більшості сучасних інтеграційних аграрних формувань пов'язане з намаганням суб'єктів господарювання пристосуватися до мінливого економічного середовища з метою виживання та стійкого функціонування. Об'єднані процеси в аграрній сфері характеризуються багатогранністю, вони здійснюються за різноманітними напрямками, виявляються в різних видах та організаційно-економічних формах. Поширення процесів злиття та поглинання компаній викликає багато суперечностей у розумінні причин виникнення, сутності, механізму реалізації та наслідків такої об'єднаної тенденції.

Вагомий науковий базис з питань розвитку інтеграційних процесів та інтеграції агропромислових підприємств створено такими вченими, як В. Г. Андрійчук, С. І. Дем'яненко, Ю. С. Коваленко, М. Й. Малік, П. Т. Саблук, М. Й. Хорунжий, В. В. Юрчишин та ін. Значна увага процесам злиття та поглинання компаній звертається в роботах І. В. Бураковського, А. С. Гальчинського, В. М. Гейця, С. В. Мочерного, О. М. Мозгового. Проте сучасні особливості та тенденції злиття і поглинання в аграрній галузі економіки України залишаються предметом гострих дискусій у наукових, урядових та бізнесових колах та потребують подальшого дослідження, уточнення і доповнення.

Мета дослідження - виявлення об'єктивних передумов злиття і поглинання компаній в аграрній галузі України, визначення мотиваційних засад та фінансової результативності об'єднаних процесів для учасників бізнес-альянсу, держави та оточуючого ринкового середовища.

Конкуренція як рушійна сила ринкової економіки спонукає суб'єктів господарювання до пошуку шляхів, механізмів і форм розвитку та вдосконалення з метою виживання, утримання досягнутих позицій,

забезпечення подальшого стійкого функціонування та зростання. Конкуренція боротьба між підприємствами, фінансова нестабільність, мінливість економічного середовища призводять до розвитку об'єднаних процесів у багатьох галузях національної економіки. Інтеграція, злиття, поглинання виступають основними механізмами адаптації аграрних підприємств до умов ринку.

Розвиток агропромислової інтеграції відбувається в контексті формування механізму об'єднання учасників агропромислового виробництва в єдину господарську структуру в процесі здійснення економічних відносин, а також у результаті існування виробничих зв'язків та поєднання технологічних процесів з метою сталого розвитку інтегрованого формування. Агропромислову інтеграцію можна розглядати як процес об'єднання ресурсів та підприємницького хисту суб'єктів господарювання з метою підвищення результативності діяльності та ефективності використання фінансових ресурсів агропромислового альянсу. Необхідно підкреслити «...принципову відмінність вертикальної агропромислово-торгівельної інтеграції від участі в агробізнесі, інвестуванні в агробізнес енерготрейдерів, фінансового сектору тощо. Інвестиції енерготрейдерів та фінансового сектору – це просто диверсифікація напрямів їхньої бізнесової діяльності...» [1, с. 101].

Пожвавлення процесів злиття та поглинання компаній в умовах трансформаційних економічних перетворень та фінансових негараздів пояснюється тим, що кризові явища мають різні прояви для суб'єктів господарювання. Для фінансово стійких підприємств є додаткові можливості щодо розвитку та розширення бізнесу, а підприємства, в яких є фінансові проблеми, можуть розраховуватися з боргами та покращити фінансове становище за допомогою фінансово спроможних підприємств. Проте необхідно враховувати наявні та усвідомлювати потенційні наслідки для всіх учасників таких процесів.

Сутнісний зміст злиття та поглинання має різноаспектне трактування: продовження процесів інтеграції, реорганізація тощо. Існують певні відмінності щодо трактуванні понять «злиття» та «поглинання» в зарубіжному та вітчизняному законодавстві, теорії та практиці. В Україні процеси злиття та поглинання регулюються законами «Про

господарські товариства», «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», «Про захист економічної конкуренції», «Про акціонерні товариства» тощо. Також питання злиття та поглинання тлумачаться в Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку (П(С)БО) 19 „Об'єднання підприємств”, П(С)БО 20 «Консолідована фінансова звітність» та П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції».

Відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 19 „Об'єднання підприємств”, злиття – це реорганізація юридичних осіб, коли права і обов'язки кожного з них переходять до юридичної особи, яка виникла [2]. Тобто результатом злиття компаній є виникнення нової юридичної особи, яка утворилася на основі двох або декількох колишніх компаній, які втратили повністю свою самостійність. Наявними є доволі часто ототожнення категорій «злиття» та «поглинання» [3] або достатньо протилежні трактування їх сутності. В. А. Галанова розглядає злиття як процес об'єднання підприємств, у результаті якого створюється нове [4]. Інші фахівці розглядають злиття тільки як процес об'єднання підприємств, результатом якого є приєднання одного підприємства до іншого та розчинення у ньому [5; 6]. Активи, права та зобов'язання всіх або деяких учасників злиття переходять до правонаступників. Згідно з чинним законодавством в Україні злиття може здійснюватися шляхом консолідації або приєднання.

Консолідація – вид злиття, при якому дві або більше компаній створюють нову єдину компанію. У такому випадку компанії, які зливаються, припиняють своє існування, а всі їхні активи, права та зобов'язання передаються новій компанії, створеній у результаті злиття.

Приєднання – вид злиття, при якому одна компанія приєднується до іншої компанії, припиняє своє існування та всі активи, права та зобов'язання передаються існуючій компанії [7].

Merger and acquisitions (M & A) – ринок злиття та поглинання (придбання) компаній. Зарубіжний досвід свідчить, що злиття передбачає об'єднання господарюючих суб'єктів, у результаті якого створюється єдина економічна одиниця з двох та більше раніше існуючих структур. Відбувається об'єднання декількох фірм, у результаті якого одна з них виживає, а інші втрачають самостійність та припиняють існування. Під поглинанням у теорії корпоративного контролю розуміють операції з реорганізації компаній, коли склад власників змінюється, а частіше за все повністю змінюється і менеджмент компанії [8, с. 6].

У законодавстві України не висвітлено сутність поняття «поглинання», проте в практичній діяльності відбуваються процеси отримання контролю компаніями над акціями або активами інших компаній. Поглинання можна розглядати як підпорядкування однією компанією іншої шляхом контролювання діяльності з придбанням повного або часткового права власності на неї. Існують три наступні механізми поглинання: придбання корпоративних прав – покупець придбає акції, частки іншої компанії разом з усіма її активами, правами та зобов'язаннями; придбання активів – покупець придбає тільки певні активи й зобов'язання компанії; придбання боргів – покупець придбає борги іншої

компанії, ініціює порушення справи про банкрутство або бере участь у вже існуючому виробництві [7].

Таким чином, злиття в більшості випадків має дружній характер на ринку корпоративного контролю, у той час, коли поглинання може бути як дружнє, так і вороже (без згоди менеджменту та врахування інтересів і прав власників компанії-об'єкта).

Об'єднувачі процеси, що відбуваються в аграрній галузі, можуть бути викликані різними причинами: соціально-економічні і фінансові проблеми, що охопили світ, свідчать про необхідність фінансової підтримки аграрних підприємств і створення великих формувань, які дають більший економічний ефект, ніж невеликі суб'єкти господарювання; необхідність укріплення матеріально-технічної бази агропромислового сектору, що потребує великих інвестицій у зв'язку з нестачею фінансових ресурсів на наявних сільськогосподарських підприємствах; досвід великих підприємств, світових лідерів в аграрній сфері, в країнах, які досягли високих результатів у цій галузі; непристосованість сільськогосподарських підприємств до ринків збуту продукції та інших форм підприємницької діяльності тощо [8].

Тактика і стратегія діяльності інтеграційних аграрних формувань визначається наступними тенденціями, що притаманні сучасному аграрному бізнесу в Україні: збільшення та накопичення площ земельних ресурсів, вихід на міжнародний ринок капіталу, залучення іноземних інвестицій, злиття та поглинання, реорганізація компаній.

У вересні 2009 року в результаті одного з перших масштабних злиттів компаній в аграрному секторі України утворилася нова компанія "Дакор Агро Холдинг" (Dakor Agro Holding, Кіпр). Ця компанія виникла шляхом об'єднання активів "Ленд Вест компані" (Рівне) та "Західної компанії "Дакор" (Рівне). Данило Корилкевич, контролюючи 69,34% акцій "Ленд Вест" і 77,41% акцій "Дакор", консолідував свої активи в один пакет у кількості 4,1 млн. акцій, що склало 75,81% акцій нової компанії "Дакор Агро Холдинг". Структура об'єднання складалася з чотирьох заводів з виробництва цукру, 163 тис. га сільськогосподарських земель, парку сучасної техніки, а також компанії із забезпечення логістики і зберігання продукції. Однак на початку 2011 року аграрна компанія Ukrlandfarming, співвласником якої є Олег Бахматюк, купила агрохолдинги "Дакор Агро Холдинг" і "Райз". З урахуванням покупки двох агрохолдингів Ukrlandfarming перетворився в одного з найбільших землевласників України із загальним земельним банком 480 тис. га. Основні потужності та інфраструктура агрохолдингу "Райз", створеного в 1992 році, розташовані в Полтавській і Сумській областях. "Райз" належать кілька елеваторів і цукрової завод, земельний банк становить майже 180 тис. га, з яких близько 50 тис. га він придбав за останні два роки. Олег Бахматюк 14 вересня 2011р. передав належні йому 77,49% акцій холдингу "Авангард" підконтрольній йому компанії Ukrlandfarming та залишається фактичним власником Ukrlandfarming, зберігаючи контроль над 100% акціонерного капіталу і мажоритарним акціонером "Авангарду", маючи контроль над 77,49% від статутного капіталу. Незважаючи на те, що акції холдингу "Авангард" впали в ціні на 55%, Ukrlandfarming займає передові позиції за кількістю оброблюваної землі та виробництвом цукру.

21 березня 2011р. "Кернел Груп" (Kernel Holding S.A.) Андрія Веревського уклала угоду на 42 млн. доларів США про купівлю контрольного пакету акцій (71%) компанії "Укррос". Крім профільних для "Укррос" активів - цукрових заводів, угода забезпечила компанії додаткові 100 тис. га сільськогосподарських земель, додаткові потужності елеваторів зі зберігання 87 тис. тонн зерна. При цьому "Кернел Груп" зможе увійти до трійки лідерів українського цукрового ринку - потужність придбаних компанією заводів становить 22 тис. тонн.

Окрім злиттів агрохолдингів також відбулася і реорганізація низки компаній. Компанія ГК "Ілліч-Агро" змінила власника. У результаті придбання Маріупільського металургійного комбінату ім. Ілліча компаніями "СКМ" та "Смарт-Холдинг" ці компанії придбали також аграрні активи, на базі яких 10 березня 2011 року був утворений холдинг HarvEast. В управління холдингу HarvEast передані оброблювані землі загальною площею близько 225 тис. га; велика рогата худоба (30 тис. голів), ферми по відгодівлі свиней; інші профільні активи (виробництво комбікормів, насіннєве рослинництво). Географічно перераховані активи розташовані переважно в Донецькій області, а також – у Запорізькій, Черкаській, Житомирській областях та в АР Крим. Незважаючи на коротку історію існування цього холдингу, він є потужним виробником зернових, технічних культур і молока. Власники холдингу поставили завдання перед топ-менеджментом: попри загальносвітову фінансову невизначеність досягти прибуткової діяльності, сформувати стабільно працюючий бізнес, який відповідає всім вимогам та стандартам публічної компанії. Холдинг HarvEast завершує реструктуризацію активів та впровадження оптимальної операційної структури, також розробляється довготермінова стратегія розвитку та інвестиційний план за вибраними напрямками діяльності – рослинництво та молочне тваринництво, відбувається зміна організаційної структури активів та перехід до системи агрокластерів [9; 10].

Процеси концентрації та інтеграції аграрного бізнесу зумовлюють виникнення бізнес-альянсів, різноманітних організаційно-правових формувань, зростання капіталізації компаній та їх привабливості, що формують потенціал подальшого зростання їх ринкової вартості. Суб'єкти господарювання, які мають за мету розширення діяльності, повинні зробити вибір шляхів її реалізації: внутрішнє зростання або злиття і поглинання. Внутрішнє зростання може бути невизначеним за термінами та недостатньо динамічним. Зростання компаній може відбуватися в галузі їх функціонування або шляхом входження в інші галузі. Злиття і поглинання передбачає інтенсивність процесу, що породжує низку невизначеностей. Тому цілком логічним є питання щодо виявлення спонукальних мотивів, кінцевої мети, характеру, умов та механізму здійснення злиття і поглинання компаній.

Основними мотиваційними засадами процесів злиття та поглинання є: стратегія збільшення обсягів та масштабів виробництва, консолідація ресурсного потенціалу, зростання вартості компанії, зміцнення ринкових позицій, можливість використання сучасних технологій, зменшення трансакційних витрат, диверсифікації бізнесу, входження в перспективні галузі, податкова оптимізація, необхідність ліквідації

боргів тощо.

Важливим є питання визначення переваг злиття та поглинання для кожного учасника, держави та макрофінансових наслідків цього процесу. Учасники об'єднання повинні вбачати свої вигоди та подальші перспективи. Суб'єкти поглинання та злиття повинні отримати додаткові фінансові вигоди від об'єднаного процесу та їх розподіл повинен мати справедливий характер відносно всіх учасників формування.

Для суб'єктів процесів злиття та поглинання можливі наступні пріоритетні напрями підвищення результативності діяльності бізнес-альянсів: концентрація, спільне використання, перерозподіл та маневрування фінансовими ресурсами; консолідація ресурсного потенціалу та можливості їх використання в якості застави на фінансовому ринку; застосування сучасних технологій виробництва та оптимізація управління; фіскальна мінімізація та оптимізація оподаткування шляхом сплати фіксованого сільськогосподарського податку; розширення сфери збуту та зміцнення ринкових позицій; зростання виробництва та збільшення робочих місць в агропромисловому виробництві та інших галузях національної економіки (будівництво, хімічна галузь, машинобудування тощо).

Для держави можна визначити перелік критеріїв ефективності діяльності бізнес-альянсів. Насамперед це зростання доходів працівників підприємств, що входять до складу формування. Необхідно враховувати фінансові наслідки об'єднаних процесів як для працівників, так і для власників земельних паїв, акціонерів. Також позитивним з точки зору держави є зростання доходів працівників фермерських, колективних підприємств, особистих підсобних господарств, що співпрацюють з інтеграційними об'єднаннями.

Світовим досвідом доведено, що корисність об'єднаних процесів в аграрній галузі забезпечується державною координацією, стимулюванням та підтримкою аграрно-промислового виробництва. З точки зору держави, об'єднані процеси в аграрно-промисловому виробництві України є позитивними при умові дотримання інтеграційними формуваннями антимонопольного законодавства та сприяння підвищенню рівня життя в сільській місцевості, розв'язання соціальних потреб. Стійке становище інтеграційного формування та позитивні результати діяльності можливо забезпечити на основі повного порозуміння учасників та узгодженої діяльності. Результативність інтеграційних процесів в Україні можливо досягти шляхом гармонізації відносин та врахування інтересів суб'єктів господарювання, держави та суспільства на засадах здорової конкуренції в ринковому середовищі та запобігання монополізму.

Список літератури

1. Аналіз стану та концептуальні напрями розвитку аграрного ринку України [Текст] / [Ю. С. Коваленко, І. В. Охріменко, І. М. Зеліско та ін.]. - К.: ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2005.-122с.
2. Об'єднання підприємств [Текст] : положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19, зі змінами та доповненнями, від 28.01.2000 р. Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 07.07.1999 р. №163 // Все про бухгалтерський облік. – 2005. – №13. – С.70-72.
3. Біла, Т. Ю. Економічні концепції сутності злиття та поглинання в умовах економіки України [Електронний

-
- ресурс] / Т. Ю. Біла. – Режим доступу: <http://intkonf.org/afanaseva-ta-upravlinnya-vartystyu-pidpriemstva/>.
4. Акционерное дело [Текст] : учебник / Под ред. В. А. Галанова. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 544 с.
 5. Депаμφилис, Д. Слияния, поглощения и другие способы реструктуризации предприятия [Текст] / Доналд Депаμφилис; Пер. с англ. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2007. – 960 с.
 6. Рид, Ф. Искусство слияний и поглощения [Текст] / Стэнли Фостер Рид, Александра Рид Лажу; пер. с англ., 3-е изд. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. – 957 с.
 7. Румянцев, С. Оцінка ефективності злиття і поглинання компаній [Текст] / С. Румянцев // Цінні папери України. – 2006. – №44. – С.13-14.
 8. Огнiewicz, С. Б. Механизмы государственного регулирования поглощений и рынка сельскохозяйственных земель в сельском хозяйстве [Текст] / С. Б. Огнiewicz, С. О. Сиптиц. – М.: МГОУ, 2006. – 82 с.
 9. ТОП 100. Рейтинг лучших компаний Украины [Текст]. – К.: Экономика, 2011. – № 3. – 96 с.
 10. [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pmsbu.com.ua>.

РЕЗЮМЕ

Zelisko Inna

Слияния и поглощения в интеграционных процессах аграрной отрасли

В статье рассмотрена сущность и типы процессов слияния и поглощения компаний в Украине. Представлены характеристики и определены мотивационные основы и финансовая результативность объединительных процессов для участников бизнес-альянса, государства и окружающей рыночной среды. Определены современные особенности, тенденции и направления дальнейшего развития процессов слияния и поглощений в аграрной отрасли Украины.

RESUME

Zelisko Inna

Merger and acquisition in integration processes of agrarian industry

The article reviews the concept and types of mergers and acquisitions in Ukraine. The characteristic and motives of M & A market in the agrarian sector of economy of Ukraine are considered in the article. The features of functioning of organizationally - legal forms of integration of agrarian formations are defined. The basic directions of development of mergers and acquisitions of integration agrarian formations are offered.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2012 р.